

δίοδος

ISSN: 1792 - 1317

Περίοδος Α', Τεύχος 4, Σεπτέμβριος 2012

ΕΞΑΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΛΟΓΟΥ & ΤΕΧΝΗΣ

ΤΙΜΗ: 6€

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ
ΝΑΣΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΒΙΔΑΚΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΗΣ
Σ. Φ. ΓΑΛΗΝΗ
ΤΑΣΟΣ ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΟΥΤΑΣ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΕΞΑΡΧΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΖΗΣ
ΤΑΣΟΣ ΚΑΛΟΥΤΣΑΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΛΤΣΙΔΗΣ
ΗΛΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑΣ
ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΚΟΨΑΧΕΙΛΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΛΙΤΣΑΡΔΑΚΗ
ΕΛΕΝΗ ΜΕΡΚΕΝΙΔΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΠΑΚΑΛΗ
ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΣΒΑΝΤΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΕΤΡΟΥ
ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΜΑΡΤΖΙΔΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΑΜΠΑΡΔΩΝΗΣ
ΣΩΤΗΡΙΑ ΣΤΑΥΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΥΦΙΑΤΖΟΓΛΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΣΦΥΡΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΣΙΑΜΠΟΥΣΗΣ
ΝΟΠΗ ΧΑΤΖΗΓΝΑΤΙΑΔΟΥ
ΗΡΑΚΛΗΣ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΙΔΗΣ

Γιώργος Ἀράγης

Κριτικός Πογοτεχνίας. Συνταξιούχος ιατρός.
Ζει στα Ιωάννινα.

Διαβάζοντας συλλογές

ἐπίδοξων ποιητῶν

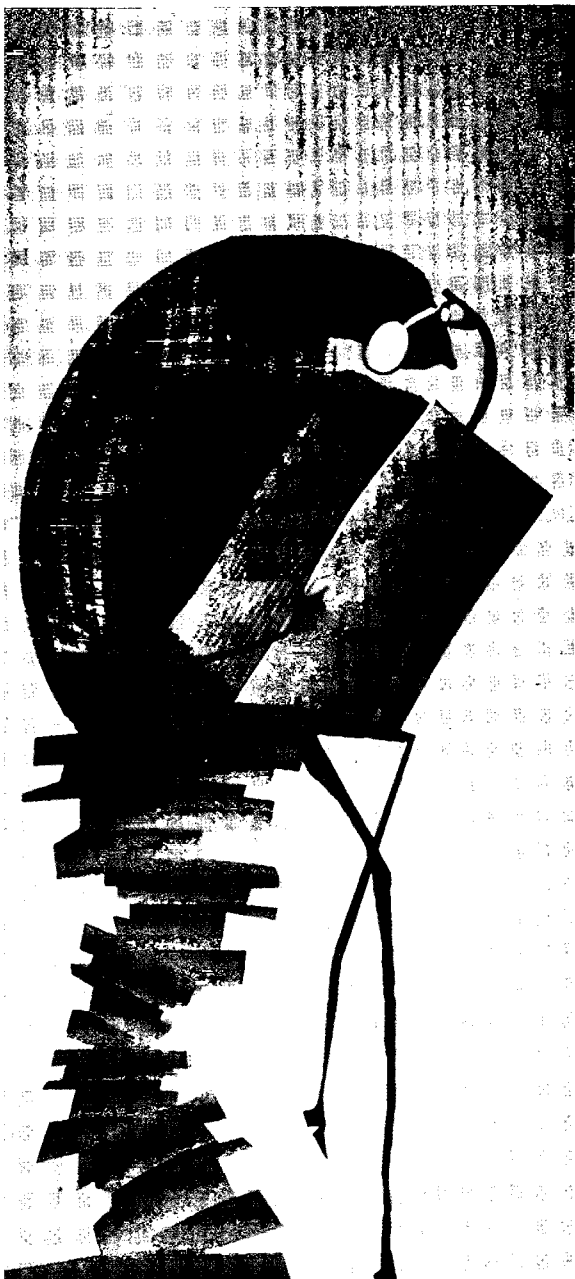
“Όταν ξεκινάει κανείς νά μιλήσει γιά ποιητές καί ποίηση, καλό εἶναι νά θυμίζει μερικά βασικά αὐτονόητα. Ὅτι δηλαδή αὐτός πού μιλάει, ὅπως καί κάθε ἄλλος, δέν ἔχει τό ἀλάθητο, ἀπλῶς λέει τή γνώμη του –μιά γνώμη πού κρίνεται ἄλλωστε ἀπό τό ἀναγνωστικό κοινό.” Ἐπειτα ὅτι οἱ ποιητές εἶναι ἐρευνητές στό εἶδος τους, ἔτσι πού οὐδείς γνωρίζει καλύτερα ἀπό τούς ἴδιους τό ἐρευνητικό πεδίο στό ὁποῖο ἐργάζονται κάθε φορά. Κι ἀκόμα ὅτι μαθαίνουμε πάντα ὑστερόχρονα τίς πραγματώσεις τους, ἀπό ὅ,τι ἔχουν δημοσιέψει καί ὄχι ἀπό τίς ἔκτοτε ἐρευνητικές τους προσπάθειες πού τ’ ἀποτελέσματά τους μένουν ἀκόμα ἀδημοσίευστα. Συνεπῶς δέν γνωρίζουμε πού βρισκονται ποιητικά ὅταν ἀναφερόμαστε στά δημοσιευμένα κείμενά τους.

Ἔρχομαι τώρα στό θέμα μου. Ἀπό τίς ἑκατοντάδες ποιητικές συλλογές νέων ἢ νεότατων ποιητῶν, πού ἔχω λάβει τήν τελευταία δεκαετία¹, μποροῦν νά βγοῦν ὀρισμένα γενικά ἐξαγόμενα.

Ἔνα πρῶτο εἶναι ὅτι οἱ νέοι ποιητές στέλνουν τά βιβλία τους θέλοντας ν’ ἀκούσουν κάποιον νά μιλήσει, κι ἂν εἶναι δυνατόν δημόσια, γιά τά γραφτά τους. Κάποτε τό λένε εὐθέως, ἀλλά συνήθως τό ὑποδηλώνουν μέ τά στοιχεῖα πού συνοδεύουν τίς ἀφιερώσεις τους –διευθύνσεις, τηλέφωνα, ἡ-μέιλ. Ἀλλά καί χωρίς αὐτά τά στοιχεῖα, ἀπό μόνο τό γεγονός ὅτι ταχυδρομοῦν τά βιβλία τους τήν ἴδια προσδοκία ὑποδηλώνουν. Εἶναι φανερό πῶς αἰσθάνονται στό περιθώριο καί κάνουν σήματα πρὸς τούς ἀνθρώπους πού εἶναι κάπως γνωστοί νά τούς προσέξουν. Αὐτό δείχνει, πιστεύω, καί ἡ ἐπιμονή τους νά στέλνουν τίς συλλογές τους κι ὅταν δέν παίρνουν καμιά ἀπάντησι. Προσωπικά σπάνια ἀπαντῶ μ’ ἕνα σύντομο γράμμα, ἀλλά ποτέ δέν παραλείπω νά ξεφυλλίζω καί νά κοιτάζω τά γραφόμενα. Μέ τήν εὐκαιρία θέλω νά εὐχαριστήσω τούς νέους ποιητές γιά τά βιβλία πού στέλνουν.

Ἔνα ἄλλο ἐξαγόμενο ἀφορᾷ τή γλῶσσα τῶν κειμένων. Στόν τομέα τῆς

¹ Λέω τήν τελευταία δεκαετία γιά νά ἔχουμε ἕνα σχετικά πρόσφατο καί ταυτόχρονα ἐπαρκές, χρονικό διάστημα.

γλώσσας παρατηρείται αρκετή διαφοροποίηση. Ένα μεγάλο ποσοστό έχει πολύ καλή γλωσσική κατάρτιση και γράφει στρωτά, με αρκετή άνεση, αποφεύγοντας τις δημόσιες κοινοτοπίες και τά ηχηρά του συρμού. Από τ' άλλο μέρος ένα επίσης μεγάλο ποσοστό βασίζεται στην αγοραία ρητορική του δημόσιου λόγου, με φανερό κάποτε την επίδραση της άκαμπτης τηλεοπτικής γλώσσας. Έδω βλέπει κανείς και μιά κάποια απόκλιση προς τή λογισσύνη, με ανάλογη λεκτική σύνθεση των κειμένων.

Στόν τομέα του θεματικού προσανατολισμού παρατηρούνται επίσης ποικίλες τάσεις. Προηγούνται με μεγάλη διαφορά τά έρωτικά θέματα, είτε ως αίτημα, είτε ως έρωτική μοναξιά, είτε ως νοσταλγία περασμένων στιγμών, είτε ως παράπονο και διαμαρτυρία που φτάνει κάποτε ως τήν όργή. Μετά τά έρωτικά έρχονται τά ιδεολογικά-άνθρωπιστικά, με ανάλογη προς τό δημόσιο λόγο ρητορική απόκλιση και κριτικό πνεύμα. Έντονη είναι ιδίως ή τάση νά σπλιτευτούν τά κακά του σύγχρονου κόσμου. Σέ μερικές συλλογές μπορείς νά άνιχνεύσεις στοιχειά που συναντούμε σέ δημοσιογραφικές έπιφυλλίδες ή άρθρα. Άκολουθούν σέ μικρότερο ποσοστό τά φιλοσοφικά θέματα –έλεύθερες σκέψεις και έρωτήματα πάνω στή φύση των πραγμάτων, τής αλήθειας, των αξιών, κτλ. Έχουμε τέλος τά ύπαρξιακά θέματα, άνησυχία για τό έγώ που φτάνει ως τά σύνορα κάποτε τής άγωνίας: τί θέλω, τί μ' ενδιαφέρει, τί κάνω...

Στόν τομέα τής τεχνοτροπίας κυριαρχεί ό έλεύθερος στίχος. Θά έλεγα ολοκληρωτικά, αν δέν υπήρχαν αρκετές περιπτώσεις πεζομορφης γραφής και επίσης λίγοι ποιητές, μετρημένοι στα δάχτυλα, που θητεύουν στόν έμμετρο ή καλύτερα στόν έλευθερωμένο στίχο.

Ό,τι όμως αξίζει νά προσέξουμε περισσότερο είναι αυτά που συμβαίνουν στόν έκφραστικό τομέα. Στόν τομέα τής έκφρασης, στην πλειονότητα των γραφτών, έχουμε μεγάλη κατάχρηση άφηρημένων έννοιων και άκράιων μεταφορών. Για νά φανεί καλύτερα τί έννοω θά παραθέσω ένδεικτικά τρεις φραστικές ένότητες.

- α) «Έσχατοι άναχωρούν
από τής παραβιασμένες λέξεις των προορισμών τους.»
- β) «Άκούραστη άναδίφηση του πεπρωμένου
Ή καταβύθιση τής σκέψης
άνακαλύπτει μιά νέα ίκμάδα
στis πετρωμένες έπιφάνειες του λόγου»
- γ) «Ένας άφθαρτος μεταπράτης
άγόρασε στόφα άνοχής-
-Αυτή είναι ή κυρίως κόψη, Άναστάσιε; Ρώτησε τό αντίγραφο
έξαντλώντας τήν προμήθεια του Πάθους»

Στόν τομέα τής έκφρασης, στην πλειονότητα των γραφτών, έχουμε μεγάλη κατάχρηση άφηρημένων έννοιων και άκράιων μεταφορών.

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

Θά ήθελα νά πῶ σχετικά πώς οἱ ἀφηρημένες λέξεις διαθέτουν κατεξοχὴν διανοητικὴ φόρτιση καὶ ἐλάχιστη ἢ καθόλου ἐμπειρικὴ-συγκινησιακὴ. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀπευθύνονται κατὰ κύριο λόγο στὴ νόηση καὶ ὄχι στὴν αἰσθαντικότητα τοῦ ἀναγνώστη. Ὁ ἀναγνώστης δυσκολεύεται νά παρακολουθήσει ἕνα λόγο πού δέν βάζει σέ κίνηση τὴν ἐμπειρικὴ παρουσία του. Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος οἱ ἀκραῖες μεταφορές, παρομοιώσεις κτλ., παρουσιάζουν ἔντονη φυγόκεντρη τάση, τείνοντας νά αὐτονομηθοῦν ἀπὸ τὸ φραστικὸ πλέγμα τοῦ λόγου.

Μέ συνέπεια ὁ ἀναγνώστης νά δυσκολεύεται νά ἀναγνωρίσει τὴ συμφραστικὴ σχέση τῶν λέξεων μεταξύ τους. Ὅταν ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ συχνά ἀφηρημένες ἔννοιες καὶ ἀκραῖες μεταφορές καθιστᾶ δυσχερὴ τὸν εἶρμό τοῦ λόγου κι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη εἶναι σάν νά γυρίζει τὴν πλάτη στὸν ἀναγνώστη. Στὴ φράση, π.χ., «Ἐνας ἄφθαρτος μεταπράτης/ ἀγόρασε στόφα ἀνοχῆς», δέν φαίνεται νά ὑπάρχει ὑπολογί-

σιμη ἀλληλεγγύη ἀνάμεσα στίς λέξεις τοῦ κάθε στίχου καὶ ἀνάμεσα στίς ἐνότητες τῶν δύο στίχων. Τό ἐπίθετο π.χ. «ἄφθαρτος», ὡς προσδιοριστικὸ τοῦ οὐσιαστικοῦ «μεταπράτης», παρουσιάζει ἐξαιρετικὴ συμφραστικὴ ἀντίσταση. Πού θά πεῖ ὅτι οἱ δύο λέξεις δέν συνεργάζονται πρὸς ἕνα ἐνιαῖο περιεχόμενο. Οὔτε, ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, ἀνταποκρίνονται, στοιχειωδῶς ἔστω, στὴν αἰσθαντικότητα τοῦ ὑποκειμένου. Τελικά, ἐφόσον αὐτές οἱ λέξεις δέν συμφράζονται, δέν δένονται μεταξύ τους ἀποκλείοντας τὴν ἀναγνωστικὴ ἐπικοινωνία. Νά σημει-

ωθεῖ ἀκόμα πώς οἱ ἀκραῖες μεταφορές στὴν πλειονότητά τους δέν παρουσιάζονται ὡς αὐθόρμητες ἐκφορές, ὅπως θά περίμενε κανεὶς σ' ἕνα ποιητικὸ κείμενο, ἀλλὰ ὡς λογικὲς ἐπινοήσεις. Μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἀποτελοῦν κατασκευές ἀπὸ πρόθεση, οἱ ὁποῖες θέλουν νά δίνουν τὴν ἐντύπωση ἑνὸς ἀκραῖα «πρωτότυπου» περιεχομένου. Ἐνέργεια μᾶλλον ἀντιποιητικὴ, ἄσχετη πρὸς τὴν περιβόητη «σκοτεινότητα» τῆς μοντερνιστικῆς ἐκφρασης πού εἶναι προϊόν διαφορητικοῦ προσανατολισμοῦ ἀπέναντι στό ποιητικὸ ἀντικείμενο. Γιατί ἐδῶ ὁ λόγος μαρτυράει

τὴν ἠθελημένη κατασκευὴ καὶ τὸ κείμενο δέν πείθει γιὰ τὴ γνησιότητά του. Ἔτσι ὁ, κατὰ Μπωντλαίρ, «ὑποκριτὴς – ὅμοιος –ἀδελφός» τοῦ ποιητῆ, δηλαδή ὁ ἀναγνώστης, παίρνει εἶδηση περὶ τίνος πρόκειται καὶ δέν ἀνταποκρίνεται θετικὰ στὰ γραφόμενα. Θά ἔλεγα τελικά πώς ἡ κατάχρηση ἀφηρημένων λέξεων καὶ τραβηγμένων ὡς τὴν ἀκαταληψία μεταφορῶν ἀποτελοῦν στοιχεῖα πού δυσκολεύουν, ἂν

δέν κλείνουν, τὸ δρόμο πρὸς τὴν ποίηση. Θά μιλοῦσε ἴσως κανεὶς γιὰ παρεξηγημένο ὑπερρεαλισμὸ. Μιά τέτοια τάση ὑπάρχει, ἀλλὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀφηρημένη χρῆση τοῦ λόγου. Ὁ παρεξηγημένος ὑπερρεαλισμὸς καταφεύγει συνήθως σέ ὄνειρικές κατασκευές, σέ μιὰ τεχνητὰ ὄνειρική καὶ παράλογη τάξη πραγμάτων. Τό βλέπουμε αὐτὸ καὶ σέ ἠλικιωμένους ποιητὲς, πού ἔχουν ἐξαντλήσει τὰ ἀποθέματά τους καὶ αὐτοεπαναλαμβάνονται. Οὔτε ὅμως στὴν περίπτωση αὐτὴ ἔχουμε πειστικὸ ἐκφραστικὸ ἀποτέλεσμα. Πάντως δέν ὑπάρχουν μόνο

οί παραπάνω τάσεις στους νέους ποιητές. Έχουμε μία ύπολογισμη μερίδα που χειρίζεται εμπειρικά το λόγο και βρίσκει τον τρόπο να απευθύνεται στην εμπειρική ένδοξωρα και το θυμικό του αναγνώστη, είτε περιγραφικά είτε υποβλητικά είτε αλλιώς.

Ένα άλλο καίριο ζήτημα έχει να κάνει με το έγώ των ποιητών. Όλοι έχουμε ένα έγώ. Κοιτάζοντας τα γενικά εξαγόμενα από την επισκόπηση των ποιητικών συλλογών της δεκαετίας που προαναφέρα, παρατηρώ ότι συχνά το έγώ δεν αποτελεί το έρευνητικό αντικείμενο των νέων ποιητών. Στά έρωτικά και στά ιδεολογικά κείμενα π.χ. ο προσανατολισμός του υποκειμένου είναι συχνά φυγόκεντρος, δηλαδή έξωστρεφής. Η φορά του λόγου είναι από το έγώ προς το έσύ ή στο έσεϊς. Φυσικά έχουμε πολλούς ποιητές που είναι προσανατολισμένοι προς το έγώ τους. Το ζήτημα όμως είναι πώς; Στο σημείο αυτό θέλω να πω ότι οί άνθρωποι, και φυσικά οί ποιητές, δεν έχουν τίποτε πιο πρωτότυπο, πιο βαθύ και πιο ποιοτικά μοναδικό από τον έαυτό τους. Όλες οί αξίες που έχει κατακτήσει ή ανθρωπότητα έδω και χιλιετίες έχουν πηγάζει από τή μήτρα του βαθιού έγώ. Θα πρέπει όμως να γίνει όρισμένη σχηματική διάκριση ανάμεσα σε δυό επίπεδα του έγώ, σ' ένα πρώτο υπερκείμενο και σ' ένα δεύτερο υποκείμενο. Το πρώτο χαρακτηρίζεται από τάση φιλαυτίας και αυτουπεράσπισης. Αυτός που γράφει το ποίημα κατέχεται από τήν ιδέα ότι έχει το δίκαιο με το μέρος του και το υπερασπίζεται. Στην πραγματικότητα υπερασπίζεται το έγώ του, όσο κι αν βασίζεται σε εύλογοφανή αντικειμενικά στοιχεία ή εκφράζεται με πλάγιους τρόπους. Στην περίπτωση αυτή, κάτι συχνό στους ποιητές για τους όποιους μιλάω, έχουμε να κάνουμε μ' ένα έγώ λίγο πολύ ιδιοτελές. Το δεύτερο επίπεδο του έγώ είναι εκείνο που σχετίζεται με τά βαθιά νερά τής ύπαρξης ή με «τίς ρίζες τής υπάρξεως»,

για να θυμηθώ τον Τέλλο Άγρα. Το ζήτημα βέβαια είναι ότι ή κατάδυση στά βαθιά νερά τής ύπαρξης δεν είναι καθόλου εύκολη. Θεωρητικά είναι εύκολο να πει κανείς πώς, για τήν κατάδυση αυτή, χρειάζεται να απελευθερωθείς από τίς έξωγενείς ιδέες σου και παραπέρα από το ακόμα δυσκολότερο: να παρακάμψεις τον έμφυτο δικηγόρο σου. Αυτόν τον συνήγορο του έαυτού μας που όλοι έχουμε μέσα μας και που έδρευει στο άσυνείδητο και γι' αυτό είναι δυσκολότατο να τον έλεγξει κανείς. Το βαθύ έγώ πάντως δεν φαίνεται να είναι κάτι εύκρινες, που καταδύεται κάποιος στή σφαίρα του και το συλλαμβάνει σαν καθαρό θέαμα. Αμφιβάλλω αν υπήρξε κι ένας άνθρωπος ποτέ ό οποίος να γνώρισε απόλυτα τον έαυτό του. Σημασία έχει ώστόσο ή φορά τής κατάδυσης προς το βάθος εκείνο όπου βασιλεύει ό ανιδιοτελής έγωτισμός, από τον όποιο πηγάζει, για να θυμηθώ τον Έλύτη, ή «άφιλόκερδη φωνή τής ψυχής του ποιητή»². Σημασία, λοιπόν, έχει ό προσανατολισμός προς το βαθύ έγώ, αυτό είναι το πρώτο ζητούμενο, τά άλλα αφήνονται στην όποια δυνατότητα του καθενός. Έτσι, για να έρθω τώρα στο θέμα μου, θά είχα να πω ότι ένας τέτοιος προσανατολισμός μόλις ανιχνεύεται σε λίγες ποιητικές συλλογές από αυτές που διάβασα τά τελευταία δέκα χρόνια.

Κλείνοντας αυτό το κειμενάκι, θά ήθελα πω, αν δεν έγινε ήδη σαφές, ότι τά παραπάνω σχόλια έχουν προκύψει από το σύνολο των ποιητικών συλλογών που διάβασα. Μέσα σ' αυτό το σύνολο ξεχωρίζουν όρισμένες θετικότερες προσπάθειες. Έτσι συνέβαινε πάντα, μέσα από τή συνολική προσπάθεια έβγαινε το ποιητικό κέρδος. Όλοι όμως όσοι μετέχουν σ' αυτή τήν προσπάθεια είναι έργατες τής ποίησης και τους αξίζει κάθε έπαινος.

² Όδυσσέας Έλύτης, «Η λυρική τόλην του Άνδρέα Κάλβου», Άνοιχτά καρπιά, Άστερίας, Άθήνα 1974, σ. 96.